

populatie vlinderbloemen. De mogelijkheid bestaat dat ook daar de driedoornige metselbij opduikt.

Dank aan EIS-Nederland voor het verspreidingskaartje.

Literatuur

- Adorf, L., C. Bleidorn, H. Dudler, U. Schlichting & C. Venne, 2009. Erstnachweise. - www.stechimmen-owl.de. [geraadpleegd: oktober 2009]
- Westrich, P., 1989. Die Wildbienen Baden-Württembergs. Spezieller Teil. - Eugen Ulmer Verlag, 437-972.
- Westrich, P., 2008. *Osmia tridentata* (Dreizahn-Mauerbiene): Nestbau im Pflanzenstengel. - www.eucera.de/forschung/beobachtung2008.php [geraadpleegd: oktober 2009]

Summary

The mason bee *Hoplitis tridentata* was found in the Netherlands for the first time in 1993. Until recently there had been only six sightings, all of them in South Limburg. In 2009 the species was also found near Giesbeek (Gelderland) along the IJssel, quite a bit farther north.

Na de klimopbij nu ook de oliekever *Stenoria analis* in Nederland

En een oproep voor Europese waarnemingen van deze kever

Ivo Raemakers

Triungulinen in de tuin

Dat de klimopbij (*Colletes hederæ*) het in Nederland en de rest van Europa prima doet, moge duidelijk zijn. De soort krijgt veel aandacht in tijdschriften en op het internet, deels vanwege de late herkenning als afzonderlijke, laat in het jaar vliegende soort, deels als lid van een evolutionair interessante soortgroep, maar zeker ook vanwege zijn recente noordwaartse expansie (vgl. Moenen 2005, Roberts & Vereecken 2009, Vereecken et al. 2009). Met een areaalgrens die vooralsnog door het (uiterste?) zuiden van Nederland loopt, staat dit laatste aspect ook bij ons sterk in de belangstelling. De uitbreiding in Zeeland wordt op de voet gevolgd (Smit & de Wilde 2008), de soort blijkt naar waarnemingen van Pieter van Breugel (schrift. med.) in 2009 inmiddels ook in de noordelijke helft van Brabant te zijn opgedoken en in Zuid-Limburg wordt de soort nog steeds algemener. Zo verscheen de

klimopbij dit jaar ook voor het eerst in mijn tuin in Gronsveld. Al op 14 augustus, toen de waardplant klimop (*Hedera helix*) nog in bloei moest komen, vlogen de eerste, volledig verse mannetjes op de kruisdistel *Eryngium planum*. Een week later verschenen ook de eerste vrouwtjes die toen vooral nectar zochten op wilde marjolein (*Origanum vulgare*). Dit vroege verschijnen - Smit & de Wilde (2008) noemen begin september als verschijningsdatum en Roberts & Vereecken (2009) spreken zelfs van half september - betekent vrijwel zeker dat de soort in 2008 in of bij mijn tuin genesteld moet hebben. Tot dusver heb ik helaas nooit nesten in mijn tuin kunnen vinden. Hoewel het opduiken van een nieuwe tuinsoort op zichzelf al leuk is, de tuinscore staat nu ergens rond de 130, werd het nog veel interessanter toen op 22 augustus bleek dat enkele klimopbijmannetjes tientallen triungulinen (drieklauwige met bijen meeliftende oliekeverlarven) bij zich droegen (Figuur 1). Gezien de draagbij, het seizoen en de oliekeversoorten die uit Nederland en omgeving bekend zijn, was er ten aanzien van de soortsvraag eigenlijk maar één conclusie mogelijk: *Stenoria analis* (Schaum)! Deze oliekever was tot dusver niet bekend uit Nederland, maar Belgische waarnemingen uit 2007 en 2008 van Jelle Devalez en Nico Vereecken (vgl. <http://www.flickr.com/photos/90408805@N00/sets/72157607463849348/>) maakten het verschijnen in Nederland wel waarschijnlijk.

Figuur 1 Triungulinen van *Stenoria analis* op een Gronsvelds klimopbijmannetje. Foto Ivo Raemakers.

Een kever in Maastricht

Hoewel het eigenlijk niet anders dan om *Stenoria analis* kon gaan, was de vondst van uitsluitend larven toch niet echt bevredigend. Jonge oliekeverlarven zijn namelijk in de meeste gevallen, en zo ook bij *S. analis*, (nog) niet op naam te brengen met op morfologische kenmerken gebaseerde tabellen. Met volwassen oliekevers kan dit wel. De waarneming van

triungulinen in mijn tuin, vormde dan ook een goede aanleiding om snel enkele grotere nestkolonies van de klimopbij te bezoeken, in de hoop op een volwassen oliekever. Om te beginnen werd op 23 augustus een bezoek gebracht aan de Hoge Fronten in Maastricht. In het gebied vlogen tientallen, zo niet honderden klimopbijmannetjes op bloeiende canadese guldenroede (*Solidago canadensis*), maar op de nestplekken van het vorige jaar was nog geen enkele activiteit te bespeuren. Op deze nestplaatsen was ook geen spoor van oliekevers te bekennen. Toen vervolgens enkele bloembezoekende zijdebijmannetjes op triungulinen werden gecontroleerd, volgde toch nog succes. Vanuit het niets landde er ineens een *S. analis* man op de rug van mijn meezoekende zoon, werd daar gespot door mijn vrouw, en toen het dier weer acuut wegvloog kon ik het nog juist met mijn net onderscheppen (Figuur 2). Verder zoekwerk leverde op deze locatie niets meer op, ook triungulinen werden niet gevonden.

Op 11 september werd de Hoge Fronten opnieuw bezocht. Nu waren beide klimopbij-geslachten volop actief op de nestplaatsen. Oliekevers werden echter niet gezien, maar wel droegen verscheidene klimopbijmannetjes triungulinen.

Op 19 en 20 september werd de St. Pietersberg onder de loep genomen. Hier werden geen triungulinen of kevers gevonden en de klimopbij was er erg schaars. Een in 2008 met enkele tientallen nestjes bezette nestplaats in Groeve Duchateau bleek volkomen verlaten. Deze groeve is in de winter 2008/2009 grotendeels van bomen en struiken ontdaan, maar zonder directe beschadiging van de nestplaats. Het verloren gaan van de nestplaats is dan ook raadselachtig, maar misschien hebben indirecte effecten, zoals een sterk veranderd microklimaat, misschien toch een groter, in dit geval negatief effect dan ik persoonlijk zou vermoeden. Al met al bleven de waarnemingen van de klimopbij beperkt tot enkele nesten en vrouwtjes bij de Duivelsgrot en wat verspreide bloembezoekende dieren op klimop.

Figuur 2. De *Stenoria analis* man van de Hoge Fronten in Maastricht. Foto Ivo Raemakers.

Larven met Sirene-achtige trekjes

In de levenscyclus van *S. analis* en veel andere oliekevers spelen jonge larven de hoofdrol bij het zorgen voor nageslacht. De larven van *Stenoria* gedragen zich daarbij een stuk gehaaidere dan de ons beter bekende larven van Nederlandse soorten van het oliekevergeslacht *Meloe*. Waar *Meloe*-larven op goed geluk en schijnbaar willekeurig vanuit een bloem op aanvliegende bijen proberen over te stappen, lokken de *Stenoria*-larven hun gastheer naar zich toe. De wijze waarop dit gebeurt is gedetailleerd beschreven door Vereecken & Mahe (2007) en doet denken aan de tactiek van de Sirenen in de mediterrane oudheid. Snel na hun uitkomen, rond het begin van de vliegtijd van de klimopbij, leggen *S. analis* vrouwtjes grote eiclusters op uitstekende plantenstengels of lage struiken in de directe omgeving van de bijennestplaats. Wanneer deze eieren uitkomen, verspreiden de larven zich niet, maar blijven gegroepeerd. Vaak spinnen ze gezamenlijk een draad en hangen dan als een grote larvenbol in de lucht. De larvenclusters blijken zeer aantrekkelijk voor klimopbijmannetjes die met de larvenbol proberen te paren. Vereecken & Mahe (2007) maken aannemelijk dat deze aantrekkingskracht wordt veroorzaakt door het uitscheiden van feromonen, speciale geurstoffen, die sterk lijken op die van vrouwelijke klimopbijen. Op het moment van een paarpoging stapt een deel van de larven over op de mannetjesbij. Hoewel de directe gevolgen voor het bijenmannetje (anders dan bij de Sirenen) beperkt blijven tot wat jeuk op de rug, is de kans aanzienlijk dat zijn ongecontroleerde driften er toe leiden dat hij zijn eigen nageslacht of dat van zijn verwanten in het verderf stort. Wanneer het mannetje vervolgens namelijk met een vrouwtje probeert te paren, zal een deel van de triungulinen op het vrouwtje proberen over te stappen. Via het vrouwtje bereiken deze larven het bijennest. Daar doen ze zich ten koste van de bijenlarven te goed aan de voedselvoorraad en zorgen zo voor een nieuwe kevergeneratie.

De toekomst van *Stenoria analis* in Nederland

De vondst van een kever en triungulinen op de Hoge Fronten in Maastricht betekent vrijwel zeker dat *S. analis* zich in Nederland heeft voortgeplant. Voor een kever kan *S. analis* behoorlijk goed vliegen, maar voor areaaluitbreiding, cq. het overbruggen van grotere afstanden tussen klimopbijpopulaties is de soort toch wel afhankelijk van het meeliften van triungulinen met bijen. Ook de vroege vondstdatum helemaal aan het begin van de activiteitsperiode van *S. analis* wijst op een lokale herkomst van de kever. Nu in 2009 ook triungulinen in de klimopbijpopulatie op de Hoge Fronten zijn aangetroffen, mag er van uit worden gegaan dat de soort zich hier gevestigd heeft. Ook de toekomst ziet er goed uit voor *S. analis*. De waarnemingen van Jelle Devalez in het westen van

Vlaanderen geven aan dat de soort op korte termijn ook in Zeeland mag worden verwacht. En zet de uitbreiding van de klimopbij verder door, dan zal *S. analis* ongetwijfeld verder meeliften naar noordelijkere delen van ons land.

Europese waarnemingen gezocht

Na de Nederlandse vondst van *S. analis* is contact opgenomen met Nico Vereecken, die onderzoek doet aan én *Colletes* én *S. analis*, en met oliekeverkenner Johannes Lückmann. Tijdens de correspondentie ontstond al snel het idee dat het interessant zou zijn om op korte termijn de Europese verspreiding van *S. analis* in kaart te brengen. Door het voorkomen in de toekomst te blijven volgen, valt na te gaan of *S. analis* blijft profiteren van de opmars van de klimopbij. Mogelijk valt zo ook meer inzicht te krijgen over de mogelijke gastheren. Gezien het areaal lijkt het in elk geval zeker dat niet alleen de klimopbij als gastheer fungeert. Naast Nico Vereecken en Johannes Lückmann maken inmiddels ook Jelle Devalez en Pierre Dufrière deel uit van het team en mogelijk gaat ook oliekeverdeskundige Marco Bologna meedoen. Hoe dan ook, alle waarnemingen van *S. analis*, oude, nieuwe en toekomstige, zijn meer dan welkom. Ook zijn we geïnteresseerd in waarnemingen van de nauw verwante soorten *S. apicalis* en *S. antoinei*. Vermeldt indien bekend bijzonderheden zoals de mogelijke gastheer en of er bewijsmateriaal in de vorm van foto's of verzamelde dieren voorhanden is. Waarnemingen kunnen worden doorgegeven aan mij (ivo.raemakers@hetnet.nl) of aan de andere leden van het team.

Literatuur

- Moenen, R., 2005. Waarnemingen aan de klimopbij (Hymenoptera: Apidae). - Entomologische Berichten 65: 145-148.
- Roberts, S. & N. Vereecken, 2009. Information Sheet Ivy Bee (*Colletes hederæ*). Information Sheet 1. Hymettus & BWARS.
- Smit J. & A. de Wilde, 2008. De klimopbij (*Colletes hederæ*) is de Westerschelde over (Hymenoptera, Apidae). - Bzzz 28: 48-50.
- Vereecken, N.J. & G. Mahé, 2007. Larval aggregations of the blister beetle *Stenoria analis* (Schaum) (Coleoptera: Meloidae) sexually deceive patrolling males of their host, the solitary bee *Colletes hederæ* Schmidt & Westrich (Hymenoptera: Colletidae). - Annales de la Société Entomologique de France 43(4): 493-496.
- Vereecken, N.J., H. Schwenninger, A. Gogala & S.P.M. Roberts, 2009. Mise à jour de la distribution de l'abeille du lierre, *Colletes hederæ* Schmidt & Westrich (Hymenoptera, Colletidae) en Europe. - Osmia 3: 2-3.

Summary

In august 2009 the blister beetle *Stenoria analis* was recorded for the first time in the Netherlands. Near Maastricht triunguline larvae were observed on *Colletes*

hederæ males and near a *C. hederæ* nest site a male beetle was collected. The life cycle of *S. analis* and the perspectives of this beetle in the Netherlands are briefly described. Other European records of *S. analis* are requested. In order to support an international initiative to describe the recent distribution and expansion of the species.

Andrena barbilabris*, een mogelijke gastheer van de blaaskopvlieg *Myopa tessellatipennis

Hans Nieuwenhuijsen

In Bzzz nummer 28 schreef ik over de nestarchitectuur van de zilveren zandbij *Andrena argentata* (Nieuwenhuijsen 2008). Op pagina 39 meld ik op 25 augustus 2007 de vondst van een dode bij, waarin zich een vliegenpop bevindt en 'ik wacht nog op het uitkomen van de pop.'

Op 24 april 2009 komt er een blaaskopvlieg uit de pop. Menno Reemer determineert de vlieg als *Myopa tessellatipennis* Motsch, een determinatie, die bevestigd wordt door Jens-Hermann Stuke.

Mark van Veen (1984) meldt dat het geslacht *Myopa* in het voorjaar foerageert op wilg (*Salix* spec.). *M. tessellatipennis* wordt op bloeiende bomen en struiken, zoals meidoorn (*Crataegus* spec.) aangetroffen. De gastheer van deze soort is onbekend. *M. tessellatipennis* vliegt van begin april tot begin juni en is bekend uit de duinen van Santpoort en Overveen.

Mijn eerste gedacht was dat de vlieg een parasitoid is van *Andrena argentata* omdat ik de pop vond in een dode bij in de nestaggregatie van deze zandbij-soort. Maar de vlieg verschijnt te vroeg om als parasitoid op te treden van deze soort, die in Schoorl alleen in zomergeneratie heeft.

Op 24 mei 2009 ben ik teruggegaan naar de nestplaats om uit te zoeken of ik er misschien de voorjaarsgeneratie van *A. argentata* kon aantreffen. Ik vond wel de tweelingsoort *A. barbilabris*, maar niet *A. argentata*. Blijkbaar gebruiken beide soorten dezelfde plek om te nestelen. *A. barbilabris* foerageert op de kruipwilg (*Salix repens*), *A. argentata* op struikheide (*Calluna vulgaris*) (Nieuwenhuijsen 2008).

Ik concludeer, dat gezien de feiten dat *M. tessellatipennis* vliegt van begin april tot begin juni, *Myopa* foerageert op wilg, een voorjaarsbloei, en ik een pop van *Myopa* vond op de plek waar de voorjaarssoort *A. barbilabris*